

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremlerin Psiko-Sosyal ve Ekonomik Etkilerinin Keşfedilmesine İlişkin Nitel Bir Çalışma

Rauf YANARDAĞ (<https://orcid.org/0000-0002-5783-2137>), Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Türkiye; shu.raufyanardag@gmail.com

Ferhat TOPER (<https://orcid.org/0000-0001-6398-5343>), Malatya Turgut Özal University, Türkiye; ferhat.toper@ozal.edu.tr

Fedayi YAĞAR (<https://orcid.org/0000-0002-3436-6583>), Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Türkiye; fedayiyagar@hotmail.com

A Qualitative Study on Exploring the Psycho-Social and Economic Impacts of the February 6, 2023, Kahramanmaraş-Centred Earthquakes

Abstract

The earthquakes centred in Kahramanmaraş on February 6, 2023, are among the most devastating in recent years. These earthquakes, which claimed the lives of over 50 thousand people, injured more than 100 thousand and left millions homeless, are the most severe and loss-heavy earthquakes in the history of the Republic of Türkiye. This study aims to shed light on the experiences of earthquake survivors directly affected by these earthquakes, both during and after the events, and to investigate their problems. The study employs the phenomenological approach, one of the qualitative research designs. The research group comprises 36 individuals, and data were collected through a semi-structured interview. The findings are categorised under three main themes: the challenges faced after the earthquake, the psychosocial impacts of the earthquake, and the shortcomings of our country in addressing earthquake-related issues. Participants reported significant difficulties in accessing many basic needs, notably shelter, in the aftermath of the earthquake. As a result, the participants stated that after the earthquake, they moved away from the social environment and became lonely, that the earthquake left deep scars and thought these scars would not be erased for many years.

Keywords : Earthquake, Psycho-Social Impact, Economy, Social Work.

JEL Classification Codes : H51, H52, H53.

Öz

Türkiye’de 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler, son yılların en yıkıcı depremlerindedir. Elli binden fazla insanın hayatını kaybettiği, 100 binden fazla insanın yaralandığı ve milyonlarca insanın evsiz kaldığı bu depremler, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin görmüş olduğu en şiddetli ve en fazla kayıplar yaşandığı depremlerdir. Bu çalışmanın amacı meydana gelen bu depremlerden doğrudan etkilenen deprem mağdurlarının deprem anında ve sonrasında yaşadıklarını açığa kavuşturmak ve sorunlarını araştırmaktır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan olgubilim yaklaşımından yararlanılmıştır. Araştırma grubu 36 bireyden oluşmaktadır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Elde edilen bulgular depremden sonra yaşanan zorluklar, depremin psikososyal etkileri ve ülkemizin deprem konusundaki eksikleri olmak üzere üç ana temadan oluşmaktadır. Katılımcılar, deprem sonrasında başta barınma olmak üzere birçok temel ihtiyaca erişimde zorluklar yaşamışlardır. Sonuç olarak,

katılımcılar deprem sonrasında sosyal çevreden uzaklaşarak yalnızlaştıklarını, depremin derin izler bıraktığını ve bu izlerin uzun yıllar silinmeyeceğini düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Anahtar Sözcükler : Deprem, Psiko-Sosyal Etki, Ekonomi, Sosyal Hizmet.

1. Giriş

Dünya üzerinde her yıl 100.000'den fazla kişinin ölümüne yol açan ve 120 milyon insanı doğrudan etkileyen 400'den fazla doğa olayı ve afet yaşanmaktadır (Clarke & Parris, 2019). Bu afetler arasında deprem, kuraklık, sel, kasırga gibi doğa olaylarının yanı sıra toplulukların yerlerinden edilmesine yol açan iç karışıklıklar gibi insan kaynaklı felaketler de yer almaktadır. Depremler, doğal afetler içerisinde yıkıcılığı en fazla olması ve mağdurlarda sadece fiziksel sorunlara değil aynı zamanda psikolojik zorluklara da neden olması hasebiyle etkileri oldukça geniş çaplı bir afet türüdür. Depremler her yıl dünya çapında ciddi can ve mal kayıplarına neden olmakta, artan nüfus ve şehirleşme nedeniyle gün geçtikçe daha fazla gündemimize girmektedir.

Depremler dünyanın en büyük doğal felaketlerinden biridir. Oldukça kısa bir zaman aralığında milyonlarca insanın fiziksel ve ruhsal iyilik halini tehdit edebilmekte ve öngörülemeyen doğası nedeniyle insanların korku ve endişe duymasına neden olabilmektedir (Pandey et al., 2023). Bu afet türü, normal varoluş koşullarını bozduğu ve etkilenen topluluğun uyum kapasitesini aştığı için acılara neden olabilmektedir. Aynı zamanda ekolojik, politik, ekonomik, gelişimsel, sosyal, fiziksel ve psikolojik boyutlarda kısa ve uzun vadeli etkiler yaratmaktadır (Adhikari-Baral & Bhagawati, 2019). Bu olumsuz deneyimler özellikle çocuklar, kadınlar ve yaşlılar için travmatik olabilmektedir (Dahal et al., 2018). Fiziksel yaralanmalar dışarıdan görülebildiği için tedavi edilebilir, ancak zihinsel yaralanmalar gözle görülmediği için çoğu zaman göz ardı edilebilmektedir. Dünya nüfusunun üçte ikisinden fazlası hayatlarının bir noktasında deprem yaşamıştır ve bu durum çok çeşitli zihinsel ve fiziksel sağlık sonuçlarına yol açmıştır (Stroebe et al., 2021; Görgü & Gökdemir, 2023; Bertinelli et al., 2023; Adhikari-Baral & Bhagawati, 2019). Çalışmalar, deprem yaşayan kişilerin %50 veya daha fazlasının, uzun süreli acıya ve gelir kaybına neden olabilecek kronik depresyon, yaygın anksiyete ve travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) geliştirebileceğini ortaya koymaktadır (Marthoenisa et al., 2019; Boztas et al., 2019; Farooqui et al., 2017; Ehrenreich & McQuaide, 2001). Deprem gibi doğal bir afet sonrasında nüfusun psikolojik ve ruh sağlığı sorunları geliştirmesine karşı duyarlılığı artabilmektedir. Bu noktada en sık bildirilen, yaşamı tehdit eden olayların tetiklediği bir zihinsel sağlık sorunu olan Travma Sonrası Stres Bozukluğudur (TSSB) (Forkus et al., 2022; Neria et al., 2008;). Deprem sonrası TSSB'nin yaygınlık oranlarına ilişkin çalışmalar son derece heterojendir ve %4 ila %67 arasında değişmektedir (Tang et al., 2017). Bu değişkenliği açıklayan faktörler arasında incelenen popülasyon, dikkate alınan yaş grupları, travmatik olaydan bu yana geçen süre, örneklem büyüklüğü ve çalışma tasarımı yer almaktadır. Ruh sağlığı, bir süreklilik gibi görüldüğünden, doğal bir felakete maruz kalan nüfusun, biri iyi tanımlanmış psikiyatrik sorunlardan mustarip olan ve diğerinin optimal zihinsel sağlığa

sahip olduğu şeklinde sınırları net olarak belirlenmiş iki gruba ayırmak doğru değildir. Bu alan gridir ve bireylerin bazıları herhangi bir psikiyatrik teşhis almamış olsa da tam bir iyilik halinde olduğu da söylenemez. Örneğin bu durum kişilerde duyguların işlenmesinde bozulma olarak ortaya çıkmayabilir, ancak belirli duygusal sinyallere, özellikle de olumsuz duygusal yüz ifadelerinde olduğu gibi, artan duygusal hassasiyet şeklinde gözlemlenebilir (Bell et al., 2017). TSSB hastalarının yaklaşık üçte ikisi zamanla iyileşebilirken (Weber et al., 2021), diğerlerinde bilişsel ve davranışsal işlevlerde uzun yıllar süren hasara neden olabilmektedir. Sonuç olarak deprem sonrasında bireylerin depremin stresli etkileriyle başa çıkmalarına yardımcı olmak için yardımcı kaynakların ve sosyal desteğin sağlanması gerekmektedir.

Türkiye coğrafi yapısı ve tarih boyunca yaşadığı yıkıcı depremler nedeniyle deprem ve etkilerine aşınadır. Türkiye’de son yüzyıl içerisinde 6 ve üzeri şiddetinde ölçülen 231, 7 üzerinde ölçülen 12 yıkıcı deprem meydana gelmiştir. Erzincan (1939), Gölçük (1999) ve Düzce (1999), Van (2011) (AFAD, 2018) ve son olarak 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş Pazarcık (7,7) ve Elbistan (7,6) depremleri çok sayıda can ve mal kaybına neden olmuştur. Söz konusu depremden doğrudan etkilenen 11 ildeki toplam nüfusun 14 milyon olduğu ve Türkiye’nin toplam nüfusunun yaklaşık %14’üne tekabül ettiği düşünüldüğünde depremin bölgesel etkisi daha net anlaşılacaktır. 6 Şubat depremlerinde resmi verilere göre 53 bin kişi yaşamını yitirmiş, 107 bin kişi ise yaralanmıştır. Yapılan hasar tespit çalışmaları sonucunda 35 bin binanın yıkıldığı, 17 binanın acil yıkılması gerektiği, 180 bin binanın ağır hasarlı olduğu ve 40 bin binanın orta hasarlı ve 430 bin binanın az hasarlı olduğu tespit edilmiştir (AFAD, 2023). 6 Şubat Depremleri can ve mal kayıplarına ek olarak psikolojik ve sosyal etkileriyle de sıklıkla gündeme gelmiş ve gelmektedir. Deprem sonrası gerçekleşen nüfus hareketlilikleri, deprem bölgesi ile göç alan diğer bölgelerde psikolojik, sosyal ve ekonomik etkileri olan bir süreci başlatmıştır (Topper & Kunduracı, 2023).

2. Araştırma Yöntemi

Bu araştırma nitel araştırma yöntemi ve fenomenolojik desen izlenerek tamamlanmıştır. Bu yöntem kişilerin yaşadıklarını nasıl anlamlandırdıklarına ve nasıl yorumlayıp aktardıklarına imkân tanımaktadır. Nitel araştırma, kolaylıkla bağlantıları farklı açılardan fark edip ilişkilendirebilmeye, karmaşık görünen olguları keşfedip sınıflandırabilmeye imkân tanır (Creswell, 2017). Nitel araştırma aynı zamanda araştırılan konuda görüşülen kişilerin bakış açılarının ortaya konulmasını hedefleyen bir yöntemdir (Merriam, 2018). Bu açıdan bakıldığında araştırmamızda nitel araştırma ve olgu bilim, diğer adıyla fenomenolojik yaklaşımın kullanılmasının doğru bir tercih olduğuna kanaat getirilmiştir. Fenomenolojik yaklaşım araştırılan fenomen ile ilgili yaşanmışlıkların özünü ve ortak anlamları açığa çıkarma olarak tanımlanabilmektedir (Creswell, 2015). Çünkü fenomenolojik desen, temsil edilemeyen gruplar ya da toplumsal olgular ile ilgili detaylı deneyimleri ve bilgileri sağlaması açısından yarar sağlamaktadır.

2.1. Katılımcılar

Araştırma, Kahramanmaraş il sınırları içerisinde yaşayan ve 6 Şubat depremlerine maruz kalarak doğrudan etkilenmiş ve konteyner kente yaşayan, yetişkin ve çalışmaya katılmada gönüllülük gösterenler üzerinden şekillenmiştir. Bu kriterler dışında kalanlar çalışmaya dahil edilmemiştir. Bu çerçevede çalışmaya 26 kadın ve 10 erkek olmak üzere toplamda 36 birey dahil edilmiştir. Katılımcılara ulaşmada amaçsal ve kartopu örneklem tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, bilgi, deneyim ve veri açısından daha doyurucu olabilecek durumların daha detaylı bir şekilde araştırılmasını kolaylaştırmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması 32.4'tür. Katılımcıların cinsiyet ve eğitim durumlarına bakıldığında 31'inin evli, 5'inin ise bekar olduğu, 22'sinin ilk ve ortaöğretim, 4'ünün önlisans ve 10'unun ise lisans mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Sosyoekonomik seviyeleri incelendiğinde, genelde düşük gelire sahip oldukları bulunmuştur. Kadın katılımcılardan 14'ünün ev hanımı (% 54), erkek katılımcıların 7'sinin (% 70) işçi olduğu sonucu elde edilmiştir. Demografik yapı ile ilgili diğer bilgiler Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo: 1
Sosyo-Demografik Bilgiler

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Mesleği	Gelir Durumu
K1	31	Kadın	Lisans	Evli	1	Öğretmen	Yüksek
K2	39	Erkek	Lise	Evli	1	Fabrika işçisi	Orta
K3	21	Kadın	Lisans	Bekâr	-	Öğrenci	Yüksek
K4	23	Kadın	Lisans	Bekâr	-	Öğrenci	Orta
K5	26	Erkek	Önlisans	Evli	3	Memur	Yüksek
K6	23	Kadın	Önlisans	Bekâr	-	-	Orta
K7	43	Erkek	Lise	Evli	2	Santral işçisi	Yüksek
K8	25	Kadın	Lisans	Bekâr	-	Memur	Orta
K9	26	Kadın	Lisans	Evli	-	Memur	Orta
K10	34	Kadın	Lise	Evli	1	Fabrika işçisi	Düşük
K11	27	Erkek	Lisans	Evli	-	Memur	Orta
K12	24	Kadın	Önlisans	Evli	-	Güvenlik görevlisi	Yüksek
K13	27	Erkek	Önlisans	Bekâr	-	Bekçi	Orta
K14	33	Erkek	Lisans	Evli	2	Memur	Yüksek
K15	32	Kadın	İlkokul	Evli	2	Ev Hanımı	Orta
K16	51	Kadın	İlkokul	Evli	1	Ev Hanımı	Orta
K17	39	Kadın	İlkokul	Evli	3	Ev Hanımı	Düşük
K18	44	Kadın	İlkokul	Evli	2	Ev Hanımı	Düşük
K19	28	Erkek	Lise	Evli	1	Memur	Yüksek
K20	34	Kadın	Lisans	Evli	1	Ev Hanımı	Yüksek
K21	53	Kadın	İlkokul	Evli	1	Ev Hanımı	Düşük
K22	32	Erkek	Lise	Evli	2	Fabrika İşçisi	Orta
K23	26	Kadın	Lisans	Evli	1	Memur	Yüksek
K24	28	Kadın	Ortaokul	Evli	2	Ev Hanımı	Düşük
K25	24	Kadın	Lise	Evli	1	İşçi	Orta
K26	32	Kadın	Ortaokul	Evli	1	Ev Hanımı	Düşük
K27	24	Kadın	Ortaokul	Evli	2	Ev Hanımı	Yüksek
K28	27	Kadın	Lise	Evli	2	İşçi	Yüksek
K29	28	Kadın	Lise	Evli	2	Ev Hanımı	Düşük
K30	26	Kadın	Lise	Evli	3	Ev Hanımı	Düşük
K31	33	Erkek	Ortaokul	Evli	3	İşçi	Orta
K32	47	Kadın	İlkokul	Evli	3	Memur	Yüksek
K33	37	Kadın	İlkokul	Evli	2	Ev Hanımı	Orta
K34	32	Kadın	Lise	Evli	2	Ev Hanımı	Düşük
K35	31	Kadın	Lisans	Evli	3	Ev Hanımı	Yüksek
K36	57	Erkek	İlkokul	Evli	3	Emekli	Orta

2.2. Veri Toplama Araçları ve Süreci

Veri toplama sürecine başlamadan önce Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu ile Konteyner Kentlerin yönetiminden gerekli izinler alınmıştır. Daha sonra da Kasım ve Aralık 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ta kurulan Baykar, Melikgazi, Şirikçioğlu, Galatarasay Spor Kulübü Nef Vakfı ve Havaalanı Konteyner Kentlerinde yaşayan depreme maruz kalmış bireylerden veriler toplanmıştır. Görüşmelerde gönüllü olarak çalışmaya katılan bireylerden izin alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Araştırmanın her basamağında gönüllülük ve gizlilik ilkeleri esas alınmıştır.

Veriler demografik bilgi formu ve yarı yapılandırılmış form aracılığıyla konteyner kentlerde yüz yüze ve telefon ile derinlemesine görüşmelerden elde edilmiştir. Görüşmelerden 31'i konteyner kentte yapılmış, geriye kalan 5'i ise telefon ile yapılmış ve her bir görüşme ortalama olarak 41 dk. sürmüştür. Derinlemesine görüşme, araştırmanın konusu kapsamında bireylerle belirli bir amaç doğrultusunda birebir konuşmanın gerçekleştirilmesidir. Buradaki amaç katılımcıların araştırma konusu ile ilgili olayları veya olayı nasıl algıladığı, nasıl değerlendirdiği ve nasıl aktardığını keşfetmektir. Yani fenomenolojik konuşmada amaç, katılımcı gerçekliklere, yaşanmışlıklara nasıl ve ne tür anlamlar yüklemektedir ve bunları nasıl aktarmaktadır, tüm bunları anlamaya ve ortaya çıkarmaya çalışmaktır (Greasley & Ashworth, 2007).

Görüşme formları hazırlanırken uzman görüşü ve literatür taramasından yararlanılmıştır. Demografik bilgi formunda cinsiyet, yaş, eğitim ve gelir durumu, medeni hali gibi temel bilgilerin yanı sıra, Kahramanmaraş depremlerinde yaşananlar, sorunlar ve ihtiyaçların belirlenmesine yönelik sorulara yer verilmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Yapılan görüşmelerde, katılımcıların isimleri gizlilik açısından “K1, K2, K3, K35, K36” şeklinde kodlanmıştır. Toplanan verilerin analizi için öncelikle görüşme kayıtları Word dosyasına aktarılmıştır. 417 sayfa ham veri elde edilmiştir. Yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen ve araştırma sürecinde yaklaşık 2 aylık süre boyunca konteyner kentlere yapılan ziyaretlerdeki gözlemlerin not edilmesi ile oluşturulan veriler tekrar tekrar incelenmiştir. Görüşmelerde ortaya çıkan veriler kodlar altında kayıt edilmiştir. İçerik ve tematik analiz tekniğiyle analizler yapılmıştır. Bu analizlerde ana temalar ve alt temalar oluşturulmuştur. Analizlerde ayrıca Microsoft Office uygulamalarında yer alan metin şekillendirme programı olan Word Art kullanılarak kelime bulutları oluşturulmuştur.

3. Bulgular

Araştırma bulguları, 2 kelime bulutu, 3 ana tema, 14 kategori, kategorilere ilişkin katılımcıların doğrudan alıntıları ve bu alıntılara ilişkin yapılan yorumlardan oluşmaktadır.

Şekil 1'de sunulan kelime bulutunda öne çıkan ve sıklıkla dile getirilen kelimeler büyük yazı karakteriyle öne çıkarılmıştır.

Şekil: 1
Kelime Bulutu

Şekil 1’de sunulan kelime bulutuna bakıldığında, görüşmelerde “bu nasıl bir acı?”, “yıkıldı geçti”, “cesetler”, “travma”, “gözyaşı” kelimelerinin sıklıkla kullanıldığı ve ön plana çıktığı görülebilmektedir.

Şekil: 2
Kelime Bulutu

Şekil 2, Microsoft Office uygulamalarında bulunan bir metin şekillendirme yardımcı programı olan Word Art’ta yapılmıştır. Bu kelimeler görüşmelerde öne çıkan belli başlı kelimelerdir. Şemada “korku”, “ölüm”, “belirsizlikler”, “çaresizlik”, “artçı”, “sevdiğini kaybetme”, “enkaz”, “hazırlıksız gitmek”, “kader” ve “çök tutun kapan” kelimeleri ön plana çıkmıştır. 36 katılımcı ile yapılan görüşmelerde katılımcıların deprem anında en büyük korkularının ölümden sonraki süreçle dair hazırlıksız olmayla, ölüme bu kadar yakın

olduklarını hissetmeyle ilgili olduğu öne çıkmıştır. Ayrıca Türkiye’de deprem tatbikatı kapsamında daha önce uygulanan “çok-kapan-tutun” yöntemini uygulamayı düşünemedikleri ve yaşanan depremlerin kader olduğu belirtilmiştir.

Deprem insanları üzerindeki etkileri, insanlara hissettirdikleri, psikolojik etkileri, ders veren düşünceler oluşturduğu alt temalara ulaşılmıştır. Ülkemizin deprem konusundaki eksikleri, insanlar ve yapılardan kaynaklı eksikler olmak üzere iki alt temaya ayrılmıştır. Deprem sonrası insanların önerileri ise depremden önce yapılması gerekenler, insanların yaşayacakları yerlerin seçimine ve insanlar arası ilişkilerinin önemi üzerine yoğunlaşmıştır.

Tablo: 2
Ana Temalar ve Kategoriler

Ana Temalar	Kategoriler
3.1. Depremden Sonra Yaşanan Zorluklar	3.1.1. Barınma ve diğer temel ihtiyaçlarda yaşanan zorluklar 3.1.2. İş kaybı ve ekonomik zorluklar
3.2. Deprem Psiko-Sosyal Etkileri	3.2.1. Yakınlarını kaybeden bireylerin yaşadığı psikolojik zorluklar 3.2.2. Günlük alışkanlıkları kaybetme ve ailelerin hayatlarındaki değişiklikler 3.2.3. Çocukların yaşadıkları problemler 3.2.4. Deprem insanı hissettirdikleri 3.2.5. Ders veren düşüncelerin inşa edilmesi
3.3. Ülkemizin Deprem Konusundaki Eksikleri	3.3.1. İnsanlardan kaynaklı eksiklikler 3.3.2. Yapılardan kaynaklı eksiklikler 3.3.3. Deprem sonrası insanların önerileri 3.3.3.1. Depremden önce yapılması gerekenler 3.3.3.2. İnsanların yaşayacakları yerlerin seçimi 3.3.3.3. İnsanlar arası ilişkilerin önemi

Araştırmada ana tema olarak depremin insanlara hissettirdikleri, depremin insanlar üzerindeki etkileri, ülkemizin deprem konusundaki eksiklikleri ve deprem sonrası insanların önerileri olmak üzere 3 ana başlık oluşmuştur.

3.1. Depremden Sonra Yaşanan Zorluklar Ana Teması

Bireylerin depremden sonra yaşadıkları zorluklara ilişkin ana tema “Barınma ve temel ihtiyaçlarda yaşanan zorluklar” ile “İş kaybı ve ekonomik zorluklar” olmak üzere iki kategoride sunulmuştur.

3.1.1. Barınma ve Diğer Temel İhtiyaçlarda Yaşanan Sorunlar

Deprem anından sonra korku içinde olan bireyler için barınma yerleri öncelikle arabalar olmuştur. Arabası olmayan bireyler yakın akrabalar veya komşuların arabalarına alınmıştır. İlerleyen süreçte soğukta ve birkaç gün yemek, su ihtiyacını yeterli düzeyde gideremeyerek çadırda kalmışlardır. Çadır bulamayan aileler arabada kalmaya devam etmiştir. İmkânı olan bazı ailelerin şehir dışına gittiği ifade edilmiştir.

“5 gün arabada kaldık, çadır bulamadık. Hava o kadar soğuktu ki depremden değil de soğuktan öleceğiz sandım.” K17

“Annemin cenazesini bulduktan sonra şehir değiştirdik fakat birkaç aile beraber yaşamak zorundaydık. O ortamda acımı bile yaşayamadım.” K19

Hem annelerde hem çocuklarında ciddi sağlık problemleriyle karşılaşmıştır. Şehir değiştirmelerinin büyük sebebinin sağlık problemi olduğunu da ifade etmişlerdir.

"Köyümüzdeki çadıra gittik, 8-9 gün aç kaldık. Orda oğlumun kaburgasına çadırın demiri girdi. Kaburgası kırıldı. Kayseri'de ameliyat oldu ve 2 ay sonra Mersine gittik." K22

"Birkaç gün arabada kalmak zorundaydık ama ben lohusa olduğum için korkudan sütüm kesildi, bebeğim kanamalı enfeksiyon geçirdi. Çok zordu çok." K23

"Arabada kaldık birkaç gün, dizlerimi bükerek oturmaktan şuan bile diz problemi yaşıyorum. Maraş'tan gitsek de Maraş hep aynı." K32

"Yeni doğum yapmıştım. Arabada kaldığımız için bebeğim hep kucağımdaydı ondan dolayı yaram açıldı." K34

"On gün enkazda kız kardeşimin çıkmasını bekledim, on günün sonunda nefes alamadığım için yoğun bakıma girdim. Kızım beni İstanbul'a götürdü tedavime orda devam ettim." K21

3.1.2. İş Kaybı ve Ekonomik Zorluklar

Depremden sonra işini kaybeden aileler, iş bulmakta zorluk çektiklerini ifade etmiştir. Bu zorluk gerek çocukları gerek aile içinde yaşanan sorunları artırmıştır. Yapılan görüşmelerde maddi zorluk çeken ailelerin ifadelerine yer verilmiştir.

"Depremden on gün önce dükkân açmıştık, yıkıldı. Ekonomik zorluk tabii yaşadık, yaşamaya devam ediyoruz çünkü eşimin hâlâ işi yok." K18

"Eşimin değil de benim iş yerim yıkıldı. Zaten artık çalışamazdım çünkü çalıştığım zaman kızım annem bakıyordu ama depremde annem vefat etti." K19

"Şehir değiştirdiğimiz için eşim işinden oldu. Sonra Maraş'a döndük iş bulamadı. 3-4 aydır çalışıyor sadece. Eşim o zamanlar işsiz kaldığı için bebeğime mama bile alamıyorduk şuan da alıyoruz diyemem yine yaşadığımız zorluklar var." K23

Görüşülen ailelerde annelerin de işlerini kaybettikleri ve artık kendi işlerini, konteynerin zor yaşamından dolayı icra edemedikleri ifade edilmiştir. Aslına bakılırsa, aile sistemlerinde bir değişimin yaşadığı, sürecin aile birlikteliğini dahi bozacak bir yapıya işaret ettiğini belirtmek mümkündür.

"Ben depremde sonra eşimden boşandım. Şimdi babamın bir maaşıyla üç çocuk, annem, babam ve ben ne kadar geçinebilirsek öyle." K30

"Eve katkı olsun diye el işi yapar satardım. Şimdi çamaşırhaneye gidip gelmekten, çocuklarla ilgilenmekten yapamıyorum. Aslında bende işimi kaybettim." K31

3.2. Depremin Psikososyal Etkileri Ana Teması

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde depremin katılımcıların üzerinde derin etkiler ve uzun süre geçmeyecek hisler bıraktığı, ayrıca yoğun tinsel süreçlerin yaşanmasını tetiklediği ortaya çıkmıştır.

3.2.1. Yakınlarını Kaybeden Bireylerin Duyguları

Yakınlarını kaybeden kişilerin bazılarının bazen kendinden ziyade "biz bilinci" ile diğer insanları düşündükleri, bazılarının üzerinde hâlâ depremin yaşandığı anın etkisinin olduğu, diğer bir katılımcıda ise şehirdeki tüm kayıplara üzüldüğü öne çıkmıştır.

"Annem kanser hastası, depremden sonra durmadan ağlıyor, kolunda damar sıkışması var ama kız kardeşimi kaybettiğimiz için doktora gitmek istemiyor." K21
"Rüyamda halay başı çeken birini gördüğümde o ölüyordu. Deprem gecesi yine bir rüya gördüm. Herkes sırayla halay başı çekiyordu, ben de ağladım anneme anlattım. Annem de 'bir komşuna yemek ver kızım' dedi. Nerden bilecektim yemek verdiğim komşum o gece ölecek." K22

"Depremde yakınımızı kaybetmeye gerek yoktu, şehrimizin insanlarını kaybettik. Haberleri gördükçe, duydukça deprem gecesi ağlayamadıklarımın acısını çekiyorum." K29

Üzerlerindeki şoku atamayan ailelerin, yaşadıkları acıları kelimelerle tarif etmekte zorlandıkları, ancak kısmen de olsa aktarmaya çalıştıkları paylaşımlarına şu şekilde yer verilmiştir.

"Yıktı geçti ya. O acıyı nasıl tarif edeyim ki? O an can derindeydik, amcamların ailesini ve yakın arkadaşımı kaybetmenin acısını yeni yeni tadıyorum." K30
"Cesetleri pikaplara koyup götürdüler. Allah'ım bu nasıl acı? Ben sabaha kadar ağladığımı biliyorum." K33
"On gün sokakta yattım, arabaların önüne atlıyordum hanımım ve çocuklarımın yanına gidemiyordum." K36

3.2.2. Günlük Alışkanlıkları Kaybetme ve Ailelerin Hayatlarındaki Değişiklik

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında daha çok eve kapanma, sosyal çevreden uzaklaşmak, yalnız kalmak gibi durumların yaşandığı anlaşılmaktadır. Yaşadıkları değişikliklerin farkında olarak, kendilerini şaşkın ve bazen de hüzünlü olarak ifade etmişlerdir.

"Normalde de temiz bir insandım fakat depremden sonra temizlik yapmak hastalığa dönüştü bende." K15

"Sigarayı bırakmıştım tekrar başladım. 1. Sınıfı giden kızım ve 6 yaşındaki oğlum erken uyurdu artık çok geç saatlere kadar oturuyorlar. Kendi kendilerine konuşmaya başladılar depremden sonra. Ben temizliğe sardım böyle konteynerin içi mis gibi koksun istiyorum." K22

"Çarşıya gidemiyorum, her an deprem olacak binalar üstüme gelecek sanki." K20

Ev ortamından uzak olan katılımcılar, konteyner kentte hayatta kalabilmek için sadece temel ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini dile getirmişlerdir.

"Evde yemek yapmayı seviyordum açıkçası, burada zorla yapıyorum valla karnımız doysun diye." K25

"Yemek tarifleri çok denerdim evdeyken ama burada olanı bile yapmak istemiyorum. Sürekli dışarı çıkar gezdim. Şimdi bu konteynerde takıldım kaldım." K34

Aalışkanlıklarını kaybeden katılımcıların ifadeleri de şu şekildedir:

"Çok agresif bir yapım vardı. Şimdi her şeye sakin tepki veriyorum." K29

"Misafirlğe gidince çok tedirgin oluyoruz ailecek. Korkarak oturuyoruz." K31

"Gördüğümüz duyduğumuz normal olan şeyler bile gözümüne lüks gelmeye başladı." K32

3.2.3. Çocukların Yaşadıkları Problemler

Depremden sonra çocuklarda görülen şok durumu, konuşmak istememe, sürekli ağlama şeklinde kendini göstermiştir. Bazı çocukların depremden sonra yaşadıkları mahalleden ve alıştıkları okullarından ayrılmaları gerektiği için derslerinde düşüş yaşanmıştır. Bunun aksine çocuklara toplu alanda yaşamak ve okullarının yaşadıkları konteyner kentin içinde olması psikolojilerine iyi gelmiştir.

"On beş yaşındaki kanser hastası kızımın tedavisi için Ankara'ya gittik fakat oraya bir türlü alışamadı. Sürekli ağlama krizleri tutuyordu. Okul arkadaşlarını kaybettiği için psikolojik olarak yıprandı. Tekrar Maraş'a döndük yavaş yavaş geçiyor ağlamaları." K16

"İki tane kızım var. Biri on sekiz diğeri on altı yaşında. Büyük kızım dışarı çıkmıyordu, sürekli benimle kavga ediyordu. Okulunu açığa aldırıp işe girdikten sonra düzeldi. Küçük kızım konteyner kentte arkadaş edindikten sonra içki içmeye başladı." K18

"Yapı denetim okuyan yirmi bir yaşındaki oğlum depremden dolayı bu bölümü bırakmak istedi. Kuzenini kaybettikten sonra çok içine kapanık biri oldu. Tekrar üniversite okumaya başlayınca o travmaları unutmaya başladı." K21

Bazı katılımcıların ifadelerinde çocukların okula gitmesi psikolojik iyi oluşlarını artırmıştır. Bazılarının ise hâlâ eski okullarını, ayrıldıkları arkadaşlarını ve vefat eden öğretmen ve arkadaşlarını özledikleri ifade edilmiştir.

"Çocuklarımın ikisi de kekeme oldu. Kızım (8) okula gittikten sonra biraz düzeldi, oğlum (6) şehir değiştirdikten sonra iyi oldu fakat tekrar Maraş'a gelince aynı hale geldi." K22

"Kızım (8) hâlâ depremden çok korkuyor. Depremin ne olduğunu bilmiyor, seslerden dolayı sokak canavarı geliyor diye çılgık atıyor. Oğlum (10) ise kız kardeşi korkmasın diye kendi korkusunu bastırıyor. Mahalledeki evimiz yıkıldığı için çocuklarım oradaki okula gidemiyor, eski okuldaki arkadaşlarını çok özlediklerini söylüyorlar hep." K29

"Kızımın (7) yeni okula ve öğretmenlerine alışması çok zor oldu. Sınıf arkadaşını kaybetti. Telefonda sürekli arkadaşımın fotoğrafına bakıyor. Şuan dersleri çok gerilemiş durumda." K32

Kimi çocuklar konteyner yaşamına alışamazken, kimileri yaşadıkları şoku toplu yaşam alan olan konteynerde atlatmaya çalışmıştır.

"Misafirliğe gittiğimizde oğlum (7) 'anne onlar çok zengin biz fakiriz' dedi. Eşyalarımızın ve eski düzenimizin olmaması çocuğumda bu şekilde bir algı oluşturdu." K31

"İlk zamanlarda çocuklarımda çok fazla panik vardı ama konteynerde arkadaş edindikten sonra bu durum kayboldu. Çocuklar konteyner kentte kendilerini güvenilir hissediyorlar." K34

3.2.4. Depremın İnsana Hissettirdikleri

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, depremden psikolojik ve duygusal olarak olumsuz etkilendikleri öne çıkmıştır. Bu etkilerin insanların yaşamlarında uzun yıllar devam edebileceği yönünde izlem edinmiştir.

"Ablam, eniştem, yeğenlerim enkaz altında kaldı. Ben dokuz gün boyunca enkaz başında bekledim. Hava çok soğuktu ama ben hiç hissetmedim. Ne zamanki cenazelerini köye defnettik eve geldim duş aldım o an fark ettim üşüdüğümü. 99 depremini de yaşam birisiyim. 1999 Marmara depremi şiddet olarak, 6 Şubat depremi acı olarak çok büyük. Allah bir daha kimseye yaşatmasın. Anlatması kolay yaşaması zor bir depremdi." K13

Katılımcılardan K7, yaşadığı zorlukları şu cümlelerle aktararak, bu süreçte özellikle duygusal olarak çok zorlandığını ifade etmeye çalışmıştır.

"Çalıştığım santralin altında sismik izolasyon olduğu için depremi çok fazla hissetmedik. Yeğenim arayıp enkaz altında kaldığını söyleyene kadar ben depremin ciddi bir boyutta olduğunu bile anlamadım. Çok şükür yakın akrabalarımın vefat eden olmadı ama babamın köydeki evi yıkıldı. Çocukluğumu yaşadığım köy yerle bir oldu, sevdiğim dostlarımdan enkaz altından çıkamayanlar oldu. Evim hasar almadı ama içimde hasar almayan yer kalmadı." K7

İnsanların eksik kalıplarına sebep olan depremin düşündürülen bir yönünün olduğunu, üzerinde düşününce insana ders niteliğinde öğretileri olduğunu belirtmişlerdir.

K9 ile yapılan görüşmede, depremin neden olduğu sorun ve zorlukların yanı sıra, kendisine bazı değerleri de öğrettiğini dile getirmiş ve bu durumdan ders çıkardığını belirtmiştir.

"Deprem yıktı, kırdı, geçti, ateş düşmedik ev bırakmadı ama anlayana bir sürü şeylerde öğretti. İçinde yaşadığımız ev, aldığımız nefes, gezindiğimiz beden bizim

değil. Biz bir müddet onların taşıyıcılarıyız. Allah bu depremle malın mülkün sahibi kim bize bunu öğretti." K9

Katılımcılar depremin kendilerine hissettirdiklerini kendi cümleleri ile dile getirmişler. Deprem anında ve sonrasında yaşananlar, kimi katılımcının hafızasında yer edinmişken, kimisinde de düşündürdükleri ve öğrettikleriyle kalmıştır.

Görüşme süreçlerinde, insanların psikolojik olarak depremden çok derin etkilendikleri, hatta deprem kelimesini duydukları anda bile kaygı duydukları, tedirgin ve endişeli oldukları izlenimleri edinilmiştir.

"Depremde evimizden hasarsız bir şekilde çıktık ama deprem bölgesinde olmanın verdiği endişe ile uyuyup uyanıyoruz. En ufak bir artçı sarsıntıda bile deprem oluyor paniği içerisindeyiz. Sanırım bu düşünceyi o kadar kolay atlatamayacağız" K6

Görüşmede dile getirilenlerin yanı sıra edinilen izlenimlerden de K2'nin psikolojik olarak çok etkilendiği anlaşılmıştır.

"Ara ara hâlâ sallantıyor gibi hissetmem yine deprem olacak mı hissi tedirginlik ve endişe artçı sarsıntıların da devam etmesi ile o anı tekrar yaşayacağız korkusu sanırım uzun süre geçmeyecek bir his." K2

Katılımcıların bazıları depremin fizyolojik olarak üzerlerinde bıraktığı etkiden bahsederken bazıları ise 6 Şubat'ın gecesinde ve gündüzünde yaşadıklarının etkisinden bahsetmiştir.

K3, duygulanım yaşayarak, bazen de yaşadığı acının derin olduğunu hissettirerek ve gözyaşlarına hâkim olamayarak, yaşadığı zorlukları şu şekilde aktarmaya çalışmıştır.

"Depremde birçok yakın akrabamızı kaybettik. Deprem olduğunda köydeydim. Ve köyün onda biri yok oldu. Enkaz altında kalan insanların yardım çılgınlıklarını unutamıyorum. Komşumuz ağzıma toprak gidiyor bir damla su verin Allah rızası için diye yalvarıyordu, Oğlu kızı evlerin altında kalan anne babalar gözümün önünde karda kışta bağırarak koşar adım bir umut yetiştirmeye çalışıyorlardı. Üç gün boyunca amcamın eşinin ve çocuklarının cenazeleriyle aynı çadırda kaldım. Her gece rüyamda deprem gecesinde ve sonrasında yaşadıklarımı, duyduğum çılgınlıkları tekrar duyuyorum ve yaşıyorum. Yaşam kaç olursa olsun her 6 Şubat'ta sanırım o geceyi ve gündüzünü yaşayacağım." K3

Katılımcıların ifade ettiklerinden yola çıkılarak denilebilir ki; Kahramanmaraş'ta yaşayan hemen hemen herkes depremi bir şekilde hissetti, ama herkes aynı şeyden aynı düzeyde etkilenmedi.

3.2.5. Ders Veren Düşüncelerin İnşa Edilmesi

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde depremin insanların üzerinde farklı farklı etkiler bıraktığı gözlenmiştir. İnsanlarda hissettirdikleri ve psikolojik olarak etkilerinin dışında ders veren düşünceler oluşmasında da etkili olmuştur.

"Deprem bana ölümün var olduğunu ve tedbirin ne kadar önemli olduğunu hissettiriyor. İnsan hayatının 65 saniye sonra bitebileceğini ya da bizim sandığımız şeylerin 45 saniye gibi kısa bir sürede yerle bir olabileceğini gösterdi." K9

K1 ise kendisi ile yapılan görüşmede, depremin Allah'ın insanları uyarmak ve uyandırmak için bir araç olarak kullandığına dikkat çekmiştir.

"Allah tarihler boyunca belirli aralıklarla azgın ve sapkın, yoldan çıkmış kavimleri yerle bir edip yok etmiş. Bu depremde Allah'ın bizim içimizdeki bazı kavimleri yok edişi bana göre. Dünyaya daldık ahireti unuttuk. Allah'ın bizi uyarması, uyandırması diyebilirim bu deprem için." K1

Kimi katılımcılar depremin kendilerinde öğretici ve düşündürücü, kimi katılımcılar ise uyandırıcı ve uyarıcı etkileri olduğundan bahsetmişlerdir. Herkes depremden kendilerince dersler çıkarmış ve deprem herkesi bir şekilde etkilemiştir.

"Elazığ'da olan depremi televizyondan izleyip ah vah demek kolaydı. Başa gelmeyince bilinmezmiş. Televizyon karşısından üzülmek kolaydı. Üzülünce yandık sanıyordum ateş düşmediği yeri yakmazmış. Bu sefer yanmak neymiş öğrendik." K5

3.3. Ülkemizin Deprem Konusundaki Eksiklikleri

Araştırma kapsamında katılımcılarla yapılan görüşmelerde Türkiye'nin bir deprem ülkesi olarak hem insan hem yapıdan kaynaklı eksiklikleri olduğu öne çıkarılmıştır.

3.3.1. İnsanlardan Kaynaklı Eksiklikler

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcılar deprem konusunda insanların bilinçsiz olduklarından ve enkaz çalışmalarında insan gücü eksiklerinden bahsetmişlerdir.

K5 katılımcısı, insanların deprem konusunda bilinçlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

"Türkiye bir deprem ülkesi ve bulunduğumuz coğrafya itibarıyla Türkiye bir deprem bölgesi kuşağında olmasına rağmen gerekli önlemlerin ve gerekli çalışmaların daha çok yapılması gerektiğini, depreme daha çok bilinçlendirme yapılması gerektiğini, insanların bu durumda neler yapması gerektiğini ve en önemlisi binaları yapanların deprem ile ilgili daha çok bilgilendirilmesi ve bilgi sahibi olmaları gerektiğini düşünüyorum." K5

"Arama kurtarma ekipleri enkaz yerlerinde çalıştı evet ama bu çalışmalar yeterli miydi ya da ne kadar yeterliydi bilmiyorum. Enkaz başında çalışmalar 40-50 gün sürdü. Günler günler sonra cesetler çıkmaya başladı. Ekipler yeterli değildi bence. İnsan gücü eksikliği vardı. Çalışmalar bu kadar uzun sürmemeliydi." K3

Katılımcıların da belirttikleri gibi depremde insan gücünün yetersizliği ve insanların bilinçsizliklerinin, can ve mal kayıpları başta olmak üzere, sosyal ve psikolojik gibi birçok soruna neden olduğu, 6 Şubat depremlerinde bir kez daha deneyimlenmiş oldu.

3.3.2. Yapılardan Kaynaklı Eksikler

Mevzuata göre inşa edilmeyen, depreme dayanıklı olmayan yapılar depremlerde daha çok hasar görmüşlerdir. Katılımcılar da yaşadıkları binaların mevzuata göre yapılmadığından ve binalardaki eksikliklerden bahsetmişlerdir.

K11 binalardaki eksiklerin depremde tespit edilmesi ve giderilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

"Türkiye bu depremde sınıfta kaldı depremde bilinçsiz yapılan binaların yıkılması, bazı binaların insanlar tarafından kolonlarının kesilmesi ve bunların önlenmemesi insanların hayatına mal oldu deprem olduktan sonra değil olmadan önce binaların hasar tespitleri yapılmalı kentsel dönüşümün gerekli olduğu yerlerde dönüşüm uygulanmalıydı." K11

K10, yaşadıkları evden mucizevi bir şekilde kurtulduklarını, binayı inşa edenlerin suçunun farkında olduklarını ve buna rağmen kimseyi önemsemediklerini şu şekilde dile getirmiştir.

"Oturduğumuz evi yaptıran müteahhit inşaatı sırasında çimentodan demirden kaçırılmış birisiymiş. Hatta evimizin zemini bataklık ve üstüne toprak taş beton dökerek bir zemin yapılmaya çalışılmış. Diyebilirim ki inşaat kaba taslakken satacağım diye bir kere sulatmamış bile. Mahalledeki evlerin neredeyse çok fazlasını kendisi yaptırmış. Deprem olduğunda bizi ölmüş zannederek koşarak bizim mahalleye gelmişti. Müteahhitin evlerimizi böyle yaptırdığını öğrenince evden sağ çıkamamız bir mucizeydi bana göre. Şiddeti ne olursa olsun deprem değil inşaatından çalınmış, zemini sağlam olmayan binalar öldürür." K10

Katılımcılar, yaşadıkları evlerin inşaat firmaları veya müteahhitlerin gerek yapım ve hizmet işlerindeki kusur ve eksikliklerinden gerekse kalitesiz malzeme kullanmalarından dolayı depremin daha çok zarara neden olduğunu aktarmışlardır. Ek olarak depremin şiddetinin büyük olmasına bağlı olarak yapılan yardımların ve süreç ile başetmede yetersiz kalmanın, daha büyük zararlara sebebiyet verdiği öne plana çıkmıştır.

"Deprem ülkesi olarak pek tedbirli olmadığımızı düşünüyorum. Özellikle binaların yapımında dikkatsizlik çok fazla. Bunu da kolayca görebiliyoruz. Zemin etütlerinin"

dikkate alınmaması depremi felaket kılan en büyük etmendi bence. Bu kadar büyük bir depreme 11 il dayanamamışken evlerin dayanmasını beklemekte ne kadar doğru bilmiyorum." K3

İnsanların en temel ihtiyaçları olan konutlarının, deprem sonrasında saniyeler içinde yıkılması, sadece bir mal kaybı olmamış, aynı zamanda can kayıplarına da neden olmuştur. Bu felakete elbette inşaat firmaları ve depremlerin şiddeti neden olmuştur. Ama bu çalışmada, bu yapıları denetleyenlerin ve/veya denetlemeyenlerin, bunların yapılmasına göz yuman ve bunlara izin verenlerin sorumluluğunun da etkisi olduğu ön plana çıkmıştır. Bu dikkate değer bir bulgu olup, bundan sonraki olası afetlerde daha fazla kayıpların yaşanmaması için özellikle yapıların usulüne göre yapılması için denetimlerin daha fazla yapılması gerekmektedir.

3.3.3. Deprem Sonrası İnsanların Önerileri

Katılımcılar depremden çıkardıkları dersleri dikkate alarak bazı önerilerde bulunmuşlardır. Depremden önce yapılması gerekenler, insanların yaşayacakları yerlerin seçimi ve insanlar arası ilişkilerin önemine değinmişlerdir.

3.3.3.1. Depremden Önce Yapılması Gerekenler

Tüm katılımcılar, depreme özellikle hazırlıklı olunması ve buna yönelik tedbirlerin alınması gerektiğinin altını çizmişlerdir.

K13 görüşmesinde depremden önce hazırlıklı olmanın gerekliliğine dikkat çekmiştir.

"Deprem olmadan önce deprem için bir şeyler yapmayı gerektiğini düşünüyorum. Evin depreme dayanıklılığını öğrenmek gibi. Deprem anında ne yapabileceğini bilmeyi öğrenmek gibi. Her şeye rağmen kolay ulaşılır ve hızla alınabilir bir yerde deprem çantası bulundurmak gibi önlemler alınabilir." K13

"Bence deprem önce yapılması gereken em önemli şey yaşanan şehrin deprem karnesi. En son ne zaman deprem olmuş, tutulacak olan evin deprem hattına uzaklığı yakınlığı gibi şeyler dikkate alınarak ikamet edilmeli. Okullarda çocuklar depremi ve nasıl korunması gerektiğini öğreniyor ama aileler de bu konuda ciddi bir şekilde bilinçlendirilmedi diye düşünüyorum." K1

Kimi katılımcılar ise depremden önce bir şeyler yapmanın bir faydası olmadığını çünkü deprem anında bunun düşünülmediğine değinmiştir.

"Bir sabah uyandıığımızda bir şehrin yok oluşunu 1001 ailenin yok oluşuna şahit olduk. Deprem çantaları hazırlama gibi birçok bilgiyi sizlere söylüyorlar ama o anda insan sadece çaresizce bekliyor oluyorsunuz. Yapacağınız tek şey kendinizi emniyete alabilecek bir bölgeye sığınmak, çünkü o anda yapılabilecek pek fazla şey olduğunu düşünemiyorsunuz." K4

Ortaya çıkan bulgular göz önünde bulundurulduğunda, ikamet edilecek yerin seçiminin, deprem anında ne yapılması gerektiğinin bilincinde olmanın ve deprem çantası gibi önemli bir öğeyi hayatın bir kenarında bulundurma alışkanlığını kazanmanın çok önemli olduğunu söylemek mümkündür.

3.3.3.2. İnsanların Yaşayacakları Yerlerin Seçimi

Katılımcılar yaşadıkları depremlerde kendilerini kurtaran şeyin yaşadıkları binalar olduğunu belirttiler. Çoğu katılımcı ev seçiminde yaptıkları tercihlerin hayatlarını kurtardığını başkalarının ise bu konuda kendileri kadar şanslı olmadıklarını söylemişlerdir. Dolayısıyla evden daha çok binanın konumunun önemine dikkat çekmişlerdir.

"Evimiz katlı bir binada olmasına rağmen çarşıya uzak tepede bir yerde yer alıyor. Biz depremi çok fazla hissetmedik. Evde kırılan hiç bir şey yoktu çok şükür. Binamızda da çok fazla hasar oluşmadı. Biz bu evi tutarken ailemizden bazı kişiler burayı tutmamamızı istemişti iyi ki onları dinlemeyip burayı tuttuk. Keşke başkaları da bizim kadar şanslı olsaydı." K12

K14 katılımcı ise binanın konumuna yani zeminin sağlam olması gerektiğine vurgu yapmıştır.

"Öğleyin olan deprem bölgesinde yer almamıza rağmen yaşadığımız evden tek parça olarak çıktığımız çok şükrediyoruz. Evimiz olan depremlerde az hasar aldı. Deprem öldürmez bina öldürür kelimesini yaşayarak anlamış olanlardanım. Evimiz oviden uzakta dağ eteğine yakın bir yerde. Belki de evimiz bulunan konumundan dolayı az hasar alarak ayakta kalabildi." K14

İnsanlar, şehir merkezine veya şehirde yeni yapılan veya görece sosyoekonomik açıdan daha yüksek bölgelerde yaşayabilmek için yapının veya zeminin sağlamlığını bazen göz ardı edebilmektedirler. Maruz kalınan depremlerle beraber, yaşanan bölgenin sosyoekonomik açıdan yüksek olması veya merkeze yakın olmasından ziyade, asıl önemli olan şeyin, yaşanan konutun ve zemininin sağlam olması gerektiği farkındalığı öne çıkmıştır.

3.3.3.3. İnsanlar Arası İlişkilerin Önemi

Bazen elde olan şeyin değeri, ancak onu kaybedince anlaşılabilir. Bu durum, söz konusu olan depremlerde ve yapılan görüşmelerde katılımcılar tarafından da doğrulanmıştır. Görüşmelerde katılımcıların deprem esnasında en çok düşündüklerinin başında sevdikleri gelmektedir. Katılımcılar, yakın sosyal çevrenin değerinin her zaman bilinmesi gerektiği üzerinde durarak, bu konuda bazı önerilerde bulunmuşlardır.

"Sevdiklerimizin kocaman binalar altında çaresizce çarpınışlarını gördük. Hayata tutunmaya çalıştıklarını. Ve bizlerin ise kendi çabalarımız ile onları kurtarmaya çalışırken bulduk kendimizi. Vereceğim tek tavsiye sevdiklerinizin kıymetini bilin."

Çünkü yarının neler götüreceğini bilmiyoruz ve yarınlar sevdiğimizimizi bizden alabilir ve biz bunu yaşayarak tecrübe ettik." K8

"Depremde ailemden uzaktaydım ve aklım sürekli onlardaydı. Köyde şebekeler olmadığı için uzunca bir sürede haber alamamıştım. Ne yaptıklarını bilmeden bir şeyler tahmin etmek daha da zordu. Başlarına bir şeyler gelmiş olması korkusu en zoruydu. Deprem herkesi sevdikleriyle sınıdı. Kimisini elinden alarak kimisini uzağında bırakarak. Allah kimseyi sevdikleriyle sınımasın." K13

İnsanlar, deprem gibi afetlerden dolayı en yakınlarını çok küçük yaşlarda ve hiç de beklenmedik bir anda kaybedebileceğini bazen akıllarına dahi getirmeyebilmektedir. Ya da yaşamın akışı içerisinde bunu düşünmek istemeyebilmektedir. Ancak depremlerde yaşanan can kayıpları ve neden oldukları psikolojik ve duygusal yıkımlar, insanların, yakınları ile olan ilişkilerini tekrardan ve kapsayıcı bir şekilde değerlendirmeleri gerektiğini bir kez daha acı tecrübelerle anlamlarına ve dile getirmelerine neden olmuştur.

4. Tartışma

Bu çalışmada 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinin bireyler üzerinde yarattığı psikolojik, sosyal ve ekonomik etkiler incelenmiştir. Bu etkiler incelendiğinde yakınlarını kaybeden bireylerin yaşadığı psikolojik etkiler, günlük yaşamda ve aile yaşamında yaşanan değişiklikler, çocukların eğitim, sosyal ve sağlık hayatında karşılaştığı zorluklar, depremin insanlara hissettirdikleri ve ders veren düşüncelerin inşa edilmesi şeklinde temalar elde edilmiştir. Bunların dışında, deprem sonrası yaşananlar ve deprem konusundaki eksiklikler şeklinde farklı iki temanın da ortaya çıktığı görülmüştür.

Doğal afetlerin yaratacağı olumsuz etkilerin minimum seviyeye çekilmesinde etkili olan faktörlerden birisi bu süreçlere hazırlıklı olabilmektir. Örneğin, Yarımkaya ve Bakkaloğlu (2024) tarafından Kahramanmaraş depremleri sonrası engelli bireylerin ebeveynleri üzerinde yapılan bir araştırma barınma, kurtarma-tahliye ve psikolojik destek gibi unsurların yeterli düzeyde sağlanamadığını ortaya koymuştur. Aynı şekilde, Murat ve Arkan (2024) yaptıkları modellemede Kahramanmaraş merkezli depremlerin yıkıcı etkilerin nedenini incelemiş ve temel nedeninin deprem bölgesindeki kapasite yoksunluğu olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmada elde edilen bulgular ve katılımcıların yaşadıkları sorunlar bu yaklaşımı destekler nitelikteydi. Özellikle bu çalışmada katılımcılar barınma ve diğer temel ihtiyaçları karşılama noktasında deprem sonrasında ciddi belirsizlikler ile karşı karşıya kaldıklarını belirtmişlerdir. Yüzbaşı (2024) tarafından yapılan çalışmada ifade edildiği üzere, ileride benzer bir deprem ile karşı karşıya kaldığımızda, aynı sorunları yaşamamak ya da en aza indirmek adına güvenlik tedbirleri ve hazırlıklı olmak konusunda bilgiyi yaymak amacıyla kamuoyu bilinçlendirme ve eğitim programları geliştirilebilir.

Depremlerin gerçekleşmesi ile birlikte özellikle sanayi bölgelerinde tesislerde üretim durabilmekte, iş kaybı ortaya çıkabilmekte, makine ve teçhizatın işlevini kaybetmesi ile birlikte stok kaybı gibi unsurlar ortaya çıkabilmektedir (Büyükkaragöz & Cantürk, 2018). Çalışmamızda bu sonucu destekler nitelikte sonuçlar elde edilmiştir. Katılımcılar deprem

sonrası yaşanan olumsuzları ifade ederken iş kaybı yaşadıklarını ve ekonomik zorluklar ile karşılaşmalarını belirtmiştir. Bu gibi sonuçların uzun vadede daha büyük ekonomik problem yaratabileceği de göz ardı edilmemelidir. Örneğin, 1995 Kobe, deprem sonrasında yaptığı kapsamlı araştırmasında, deprem sonrası süreç yaklaşık 15 sene incelendiğinde, deprem bölgesindeki ailelerin ortalama gelir düzeyinin diğer bölgelere göre geride kaldığını ortaya koymuştur (duPont Iv et al., 2015). Depremler insanlarda fiziksel olduğu kadar büyük psikolojik yıkımlar da yaratabilmektedir. Örneğin, Tümtaş ve Ergün (2014) tarafından Van depremleri sonrası yapılan bir çalışmada deprem mağdurlarının yarısından fazlasının psikolojik sorunlar yaşadığını belirtmiştir. Omaç Sönmez ve Nazik (2024) tarafından yapılan çalışmada da deprem mağduru olan hemşireler, psiko-sosyal açıdan zorluklar yaşadıklarını belirtmiş ve destek hizmetlerinin eksikliği üzerinde durmuştur. Benzer sonuçlar bu çalışmada da elde edilmiştir. Katılımcılar yakınlarını kaybetmenin verdiği üzüntü ile birlikte psiko-sosyal sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Aynı şekilde, birçok katılımcı hala korku, endişe ve tedirginlik yaşadığını ifade etmiş ve bu durumun psikolojileri üzerinde olumsuz etki yarattığını vurgulamıştır. Bu olumsuz etkileri azaltabilmek için psiko-sosyal destek hizmetlerinin artırılmasına odaklanılmalıdır. Bu noktada, Kahramanmaraş Depremi sonrası sivil toplum örgütlerinde çalışan uzmanlar üzerinde yapılan bir araştırma, deprem sonrasında kurumlar arası koordinasyonun sağlanamadığını, yeterli sayıda ve nitelikte uzmanın sahada olmadığını ortaya koymuştur (Arslankoç vd., 2024).

Deprem sonrasında özellikle okul çağındaki çocuk ve ergenler başta eğitim, psiko-sosyal, ekonomi olmak üzere önemli sorunlar ve zorluklar ile karşılaşabilmektedir (Yanardağ, 2024). Yapılan bu çalışmada deprem sonrasında çocukların sosyal, sağlık ve eğitim açısından olumsuz yönde etkilendiği belirlenmiştir. Elde ettiğimiz bulgular daha önce yapılan çalışmalar ile uyumluydu. Örneğin, Çetin-Dağlı ve diğerleri (2018) tarafından Van depremleri sonrasında yapılan bir çalışma, öğrencilerin yaklaşık olarak %80'inin deprem nedeni ile eğitim süreçlerinde aksama yaşadığını ortaya koymuştur. Aynı çalışma, öğrencilerin yaklaşık olarak %28'inin okul başarı oranlarının düştüğünü belirtmiştir. Sağlık açısından bakıldığında, Arslanlı ve diğerleri (2024) tarafından çocuklar üzerinde yapılan bir çalışmada çizim yoluyla çocukların deneyimlerini belirlemek amaçlanmış ve sonuçlar depremden olumsuz yönde etkilenen çocukların ileriki süreçlerde ciddi psikolojik sorunlar ile karşı karşıya kalabileceğini ortaya koymuştur. Diğer yandan, uluslararası literatüre bakıldığında da benzer sonuçların elde edildiği görülmüş ve çocukların eğitim ve sağlık düzeylerinin depremlerden olumsuz yönde etkilendiği üzerinde durulmuştur (Yeon et al., 2020; Raccanello et al., 2017).

Sosyoekonomik etkiler açısından bakıldığında, çalışmada üzerinde durulan diğer husus, günlük alışkanlıklarda meydana gelen değişiklikler olmuştur. Özellikle bireylerin aile hayatında önemli ölçüde değişiklikler yaşandığı üzerinde durulmuştur. Kahramanmaraş Depremleri sonrasında Diyarbakır'da yapılan başka bir çalışma, deprem sonrası aile hayatında önemli değişikliklerin olduğunu, aile içinde rollerin değiştiğini ve sorumlulukların arttığını ifade etmiştir (Yakıt-Ak & Uyurdağ, 2024). Elazığ Depremi sonrasında yapılan bir araştırma da aile yaşantısının deprem sonrasında büyük bir sekteye uğradığını belirtmiştir (Şıkoğlu & Güney, 2020). Benzer sonuçlara diğer ülkelerde yaşanan depremler sonucunda

da ulaşılmıştır. Haiti ve Wenchuan depremleri ile ilgili yapılan araştırmalar aile uyumu ve yapısının deprem sonrasında önemli değişikliklere maruz kaldığını ortaya koymuşlardır (Weitzman et al., 2016; Cao et al., 2013).

Çalışmada üzerinde durulan bir diğer kritik nokta, deprem konusunda kamu politikalarındaki eksikliklerin fazla olmasıdır. Katılımcılar, özellikle iyi yerleşim yerlerinin seçilmediğinin, bina/yapı eksikliğinin ve insan gücü eksikliğinin üzerinde durmuşlardır. Bu gibi eksikliklerin daha önceki depremlerde yaşandığı ve benzer sonuçların elde edildiği Artantaş ve Gürsoy (2024) tarafından yapılan çalışmada ortaya konulmuştur. Türkiye’de deprem ile ilgili yapılan çalışmaları sistematik bir şekilde inceleyen bu araştırma, daha önceki depremlerde de iyi bir yönetim sergilenmediğini, riskli yerleşim bölgelerinin iyi belirlenmediğini ve stratejik planlar ile risk planlarının kâğıt üzerinde kalarak uygulanmadığını vurgulamıştır. Aynı şekilde, Hussain ve diğerleri (2023) tarafından Kahramanmaraş depremleri üzerinde yapılan çalışmada da eksikliklerin sadece bireyler üzerinde değerlendirilmemesi gerektiğine vurgu yapılmış, yapı yönetmelikleri ve yaptırımlarının daha iyi uygulanması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca, Motamedi ve diğerleri (2012) tarafından farklı ülkelerdeki depremlerin detaylı olarak incelendiği çalışmada da benzer kanıtlar ortaya konulmuş ve Çin, İran ve Pakistan’da meydana gelen depremlerde kamusal eksikliklerin önemli can kayıpları yarattığı belirtilmiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, 6 Şubat 2023 tarihli Kahramanmaraş merkezli depremlerin bireyler üzerindeki psiko-sosyal ve ekonomik etkilerinin ortaya konulması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda, depremin bireyleri birçok alanda olumsuz yönde etkilediğine dair sonuçlar ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, barınma başta olmak üzere diğer temel ihtiyaçlarının karşılanamaması, iş kaybı ve ekonomik zorluklar, psikolojik açıdan olumsuz etkilenme, sosyal hayatın ve günlük yaşamın olumsuz etkilenmesi ve depreme hazır olamama gibi birçok olumsuzluktan etkilenmişlerdir. Bu noktada, yaşanan bu felaketten ders çıkarılması, ihtiyaçların giderilmesi ve insanlar arasındaki etkileşim alanlarının yeniden inşa edilmesi gerektiği hususları üzerinde durulmalıdır. Özellikle deprem öncesi ve sonrasında neler yapılması gerektiği hususunda dünyadaki iyi uygulama örnekleri dikkate alınmalıdır.

Depremlerin yarattığı olumsuz etkilerin azaltılmasında ve deprem mağdurlarının normal yaşamlarına dönme süreçlerinde sosyal hizmet uzmanları kritik bir role sahiptirler. Sosyal hizmet uzmanları, koordinasyonu, kaynakların adil ve bireyin değer ve onuruna yakışır bir şekilde tahsis edilmesini ve marjinal grupların yardım çabalarında göz ardı edilmemesini sağlamak suretiyle arabulucu ve savunucu olarak kritik roller oynamaktadır. Ayrıca sosyal hizmet uzmanları uzun vadeli iyileşme çabalarında da kilit rol oynarlar. Sadece evleri değil, sosyal yapıları da yeniden inşa etmek için topluluklarla birlikte çalışırlar.

Bu çalışmada, çocukların eğitim durumlarının ve aile yaşantılarının deprem nedeniyle olumsuz yönde değişmesi dikkat çeken sonuçlardan biri olmuştur. İlerleyen

yıllarda daha olumsuz durumlar ile karşılaşılması için daha etkin sonuçlar elde edilebilecek sosyal politikalara odaklanması ve sosyal hizmet müdahalelerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada, afet süreçlerinde daha bilinçli meslek elemanları yetiştirmek adına sosyal hizmet müfredatlarında afet yönetimi içeriklerine daha fazla yer verilmelidir. Ayrıca psikososyal destek hizmetlerinin güçlendirmesi adına gerek niteliksel olarak gerekse de niceliksel anlamda sosyal hizmet uzmanlarının sayısının artırılması gerekmektedir. Ayrıca, Tapan (2023) tarafından da ifade edildiği üzere, sosyal hizmet müdahaleleri sadece psiko-sosyal hizmetlere değil; insani yatırım, politik güçlendirme, ekonomik katılım ve sosyal yatırımı da içermektedir. Bu noktada, daha etkin sonuçlar elde edebilmek için sosyal hizmet uzmanları deprem mağdurlarının günlük yaşamlarını tekrar inşa etmelerine ve insani yardımları kesintisiz almalarına olanak sağlayabilir, yas terapisti ve danışmanlık hizmeti de sunabilirler.

Depremlerden sonra yeniden yapılanma, yerel ekonomiyi uzun vadede yeniden inşa etmeyi amaçlayan politikalar geliştirmek oldukça önemlidir. Kısa vadede, depremden etkilenenlere yönelik yardım ödemeleri (nakit transferleri gibi), su, doğalgaz, internet ve elektrik altyapısını onarmak, evleri hasar görmüş bireyler için mümkün olan en kısa sürede geçici konutlar inşa etmek bunlardan bazılarıdır. Ayrıca, depremden etkilenen işletmeler ve bireyler için geçici borçlanma veya vergi indirimi sağlanabilir. Doğal afet riskini değerlendirmeyi ve etkilerini azaltmayı amaçlayan önlemler de depremlerin olumsuz etkilerini önemli ölçüde azaltabilir. Örneğin deprem bölgesi içerisinde yer alan ve tarihsel süreçte büyük depremlerin yaşandığı bölgelerde eski yapı stoğunun kentsel dönüşüm projeleri ile azaltılarak yerine depreme dirençli ve daha az katlı binaların yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda imar planlarında değişiklik, binalar için sismik izolatör, erken uyarı sistemleri ve acil durumlar için tahliye planlamasının yapılması öneriler arasında yer almaktadır.

Türkiye'deki depremlerin yarattığı sosyo-ekonomik etkileri inceleyen ve bu etkilere dair ampirik kanıtlar sunan çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Bu noktada elde edilen bulguların literatüre önemli bir katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Bunun dışında, bu sonuçları kanıtlayıcı nitelikte nicel araştırma teknikleri kullanılarak daha büyük örneklem grupları üzerinde çalışmalar yapılması önerilmiştir. Ayrıca afetlerin psikososyal ve ekonomik etkilerinin analizine yönelik politikalar geliştirilmesi adına spesifik örneklem gruplarını dikkate alan çalışmaların tasarlanması diğer öneriler arasında yer almaktadır.

Kaynaklar

- Adhikari-Baral, I. & K.C. Bhagawati (2019), "Post traumatic stress disorder and coping strategies among adult survivors of earthquake, Nepal", *BMC Psychiatry*, 19, 118.
- AFAD (2018), *Türkiye'de Afet Yönetimi ve Doğal Kaynaklı Afet İstatistikleri*, Ankara: AFAD.
- AFAD (2023), *6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri Saha Çalışmaları Ön Değerlendirme Raporu*, Ankara: İçişleri Bakanlığı Afet Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- Arslançoç, S. vd. (2024), "Deprem Bölgesindeki Psiko-Sosyal Hizmetlerin Değerlendirilmesi", *Afet ve Risk Dergisi*, 7(1), 108-127.

- Arslanlı, S.E. et al. (2024), "Exploring the disaster experiences and psychosocial support needs of children affected by the Kahramanmaraş earthquake in Turkey through drawing narratives", *Journal of Pediatric Nursing*, 78, 260-269.
- Artantaş, E. & H. Gürsoy (2024), "Depremin yıkıcı ve ekonomik etkilerini azaltmaya yönelik stratejiler ve Türkiye'nin deprem deneyimlerinden çıkarılacak dersler, Kahramanmaraş ve Gölcük depremleri örneği", *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 192-214.
- Baker, C. et al. (1992), "Method slurring: the grounded theory/ phenomenology example", *Journal of Advanced Nursing*, 17, 1355-1360.
- Bal, H. (2016), *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Uygulamalı-Örneklili)*, İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Bell, C.J. et al. (2017), "Earthquake Brain: Altered Recognition and Misclassification of Facial Expressions Are Related to Trauma Exposure but Not Posttraumatic Stress Disorder", *Frontiers in Psychiatry*, 8, 278.
- Bertinelli, L. et al. (2023), "Earthquakes and mental health", *World Development*, 169, 106283.
- Boztas, M.H. et al. (2019), "Post traumatic stress disorder among adults in the aftermath of 2011 Van-Ercis earthquake in Turkey", *Turkish Journal of Clinical Psychiatry*, (22), 380-388.
- Büyükkaragoz, A. & R. Cantürk (2018), "Sanayi Yapılarındaki Yapısal Olmayan Elemanların Deprem Etkisi Altındaki Davranışı", *Gazi University Journal of Science Part C: Design and Technology*, 6(2), 426-435.
- Cao, X. et al. (2013), "Family functioning and its predictors among disaster bereaved individuals in China: eighteen months after the Wenchuan earthquake", *PLoS ONE*, 8(4), e60738.
- Clarke, M. & B.W. Parris (2019), "Understanding disasters: managing and accommodating different worldviews in humanitarian response", *Journal of International Humanitarian Action*, 4(19), 1-9.
- Creswell, J.W. (2015), *Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Çev. M. Bütün & S.B. Demir), Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J.W. (2017), *Nitel Araştırmacılar İçin 30 Temel Beceri*, (Çev. H. Özcan), Ankara: Pegem Akademi.
- Çetin-Dağlı, S.Ç. vd. (2018), "Van depremini yaşayan tıp fakültesi öğrencileri üzerinde depremin uzun dönem etkileri", *Van Tıp Dergisi*, 25(3), 296-301.
- Dahal, H.R. et al. (2018), "Prevalence and Risk Factors of Post-Traumatic Stress Disorders among the Survivors of 2015 Nepal Earthquake, in Dhading, Nepal", *Sleep and Hypnosis*, 20(2), 128-139.
- duPont Iv, W. et al. (2015), "The long-run socio-economic consequences of a large disaster: The 1995 earthquake in Kobe", *PLoS ONE*, 10(10), e0138714.
- Ehrenreich, J.H. & S. McQuaide (2001), *Coping with disasters: A guidebook to psychosocial intervention*, New York: Mhwwb.
- Farooqui, M. et al. (2017), "Posttraumatic stress disorder: a serious post-earthquake complication", *Trends in Psychiatry and Psychotherapy*, 39(2), 135-143.
- Forkus, S.R. et al. (2022), "The Posttraumatic Stress Disorder (PTSD) Checklist for DSM-5: A Systematic Review of Existing Psychometric Evidence", *Clinical Psychology: Science and Practice*, 30(1), 110-121.

- Görgü, G. & Ö. Gökdemir (2023), "Posttraumatic Stress Disorder: After the earthquake", *The Journal of Turkish Family Physician*, 14(4), 242-251.
- Greasley, K. & P. Ashworth (2007), "The phenomenology of 'approach to studying': The university student's studies within the lifeworld", *British Educational Research Journal*, 33(6), 819-843.
- Güder, N. & Z. Uluer (2006), *STK'lar İçin Gönüllülük ve Gönüllü Yönetimi Rehberi*, Ankara: STGM.
- Hussain, E. et al. (2023), "Preconditioning the 2023 Kahramanmaraş (Türkiye) earthquake disaster", *Nature Reviews Earth & Environment*, 4(5), 287-289.
- Jasper, M.A. (1994), "Issues in phenomenology for researchers of nursing", *Journal of Advanced Nursing*, 19, 309-314.
- Kartal, R.F. vd. (2014), "Deprem aktivitesinin bölgenin Neotektoniği ile ilişkisi", *67. Türkiye Jeoloji Kurultayı*, 14-18 Nisan 2014, MTA Genel Müdürlüğü Kültür Sitesi, Ankara.
- Kasapoğlu, A. & M. Ecevit (2001), *Deprem Söyolojik Araştırması*, Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara.
- Marthoenisa, M. et al. (2019), "Prevalence, comorbidity and predictors of post-traumatic stress disorder, depression, and anxiety in adolescents following an earthquake", *Asian Journal of Psychiatry*, (43), 154-159.
- Merriam, S.B. (2018), *Nitel Araştırma*, (Çev. S. Turan), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Murat, G. & N. Arkan (2024), "Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımı Temelinde Kahramanmaraş Merkezli Deprem İncelenmesi", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1), 666-696.
- Nabil, K. & A. Loukaitou-Sideris (2004), "Residential Assistance and Recovery Following the Northridge Earthquake", *Urban Studies*, 41(3), 533-562.
- Neria, Y. et al. (2008), "Post-traumatic stress disorder following disasters: a systematic review", *Psychological Medicine*, (38), 467-480.
- Omac-Sonmez, M. & F. Nazik (2024), "Nursing Services in Kahramanmaraş Earthquakes in Türkiye: A Needs Analysis", *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 18, Published Online.
- Pandey, R.A. et al. (2023), "Post-traumatic stress disorder and its associated factors among survivors of 2015 earthquake in Nepal", *BMC Psychiatry*, 23, 340.
- Raccanello, D. et al. (2017), "Children's emotional experience two years after an earthquake: An exploration of knowledge of earthquakes and associated emotions", *PLoS ONE*, 12(12), e0189633.
- Seyyar, A. (2015), *Tasavvufî Sosyal Hizmet Süfîlerin Manevî Terapi Yöntemleri*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Solmaz, G. & A. Özel (2012), "Türkiye'de Deprem Tekrarlanma Zamanının Tahmini ve Neotektonik Bölgelere Göre Depremsellik Markov Zinciri İle İncelenmesi", *Cankaya University Journal of Science and Engineering*, 9(2), 125-138.
- Stroebe, K. et al. (2021), "Chronic disaster impact: the long-term psychological and physical health consequences of housing damage due to induced earthquakes", *BMJ Open*, 11(5), e040710.
- Şıkoğlu, E. & Y. Güney (2020), "24 Ocak 2020 Sivrice (Elazığ) Depremi'nin Kent Merkezindeki Yansımaları Üzerine Coğrafi Bir Değerlendirme", *Resilience*, 4(2), 275-292.

- Tang, B. et al. (2017), "A Meta-Analysis of Risk Factors for Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) in Adults and Children after Earthquakes", *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(12), 1537.
- Tapan, M.G. (2023), "Kahramanmaraş Depremleri Sonrası Afet Yönetiminde Sosyal Hizmet Uygulamaları", *Yedi Aralık Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 18-30.
- Tomanbay, İ. (2000), "Deprem, İnsan ve Sosyal Hizmetler", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(1), 123-137.
- Toper, F. & N.F. Kunduracı (2023), "Afetlerde Ailelere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları", içinde: T. Algan & Ü.C. Dünder (ed.), *Ailelerle Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Tartışmalar* (115-131), Ankara: Eğitim Yayınevi.
- Tümtaş, M.S. & C. Ergun (2014), "Göç ve yoksulluk kıskacında yıkılan bir kent: Van", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(2), 1-23.
- Weber, M. et al. (2021), "Long-term outcomes of psychological treatment for posttraumatic stress disorder: a systematic review and meta-analysis", *Psychological Medicine*, 51(16), 1420-1430.
- Weitzman, A. & J.A. Behrman (2016), "Disaster, disruption to family life, and intimate partner violence: The case of the 2010 earthquake in Haiti", *Sociological Science*, 3, 167-174.
- Yakıt-Ak, E. & N. Uyurdağ (2024), "Afetin Toplumsal Cinsiyet Boyutu: Türkiye'nin Diyarbakır Şehrinde Depremi Yaşayan Kadınlarla İlgili Bir Örnek Olay İncelemesi", *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 7(1), 142-160.
- Yanardağ, R. (2024), "Konteyner Kentte Yaşayan Depremzede Ergen Bireylerin Temel Sorun ve İhtiyaçlarının Keşfedilmesi", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 28(1), 1-22.
- Yarımkaya, E. & H. Bakkaloğlu (2024), "Experiences of parents of individuals with intellectual disabilities after the 2023 Kahramanmaraş earthquakes in Türkiye: a phenomenological study", *International Journal of Developmental Disabilities*, Published Online.
- Yeon, D.H. et al. (2020), "The effects of earthquake experience on disaster education for children and teens", *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(15), 5347.
- Yıldırım, A. & H. Şimşek (2016), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yuzbasi, J. (2024), "Post-Earthquake Damage assessment: Field observations and recent developments with recommendations from the Kahramanmaraş earthquakes in Türkiye on February 6th, 2023 (Pazarcık M7. 8 and Elbistan M7. 6)", *Journal of Earthquake Engineering*, Published Online.